

Ufuk Tepebaş, *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık*. TASAM Yayınları, 2013. 423 Sayfa. ISBN: 978-605-4881-00-0

Hasan ÖZTÜRK*

Afrika söz konusu olduğunda kıtanın kuzeyi ile sahra çölünün altında kalan bölgeyi ayırmak ve ona göre konuşmak uluslararası ilişkiler literatüründe yazılı olmayan bir kural niteliğindedir. Osmanlı İmparatorluğu ile güçlü siyasi ve ekonomik ilişkilerinden dolayı Kuzey Afrika üzerine Türkiye’de birçok çalışma yapılmış, sosyal bilimciler Akdeniz’e kıyısı olan beş ülkeye dair kapsamlı çalışmalar ortaya koymuştur. Fakat Sahra çölünün güneyinde kalan “Kara Afrika” veya Sahraaltı Afrika şeklinde anılan bölge üzerine ise çalışmalar oldukça azdır. Türkiye’nin 2005 yılını Afrika Yılı ilan etmesiyle birlikte ülke gündeminde daha fazla yer bulmuşsa da kıtaya dair çalışmalar istenen seviyede değildir.

Ufuk Tepebaş’ın *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika* kitabı bu eksikliği giderme adına atılan önemli bir adım. Kitabın adından da anlaşılacağı gibi 2000’li yıllarla birlikte Sahraaltı Afrika’da yaşanan dönüşüm perspektifinde kıtanın bu bölgesine ışık tutan çalışma bu konuda okumalara yeni başlayanlar için iyi bir başlangıç kitabı niteliğinde. Özellikle 2011 yılında IMF öngörülerini haberleştiren *The Economist*’in, 2000-2010 arasında dünyada en hızlı büyüyen on ülkesinden yedisinin ve 2011-2015 arasında en hızlı büyüyecek on ülkeden yine yedisinin Afrika’dan oluşuna dikkat çeken haberi bu dönüşümün sembolü oldu.¹ Bu dönüşümü dünyaya duyuran *The Economist*, 2000 yılının Mayıs ayındaki bir sayısında “Umutsuz Kıta” tanımlamasıyla kapağa taşıdığı Afrika’yı 2011 Aralık ayındaki bir sayısında “Umutlu Kıta: Afrika Yükselişte” başlığıyla kapağa taşıdı.² Dünyada geçen yüzyılda yaşananlar ve yapılan haberlerle pekişen Afrika’nın yoksulluk,

* BİLGESAM Araştırma Koordinatörü, hasanozturk@bilgesam.org

¹ The Economist Online, *Africa’s Impressive Growth*, 6 Ocak 2011, http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/01/daily_chart

² *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika*, 15.

çatışma ve ölümlerle özdeşleştirilmesi yeni yüzyılda yerini (hızı tartışılrsa da) dönüşüm ve kalkınmaya bırakmaktadır. Bu nedenle *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika* okura geçen yüzyılın Afrika'sını değil, yeni yüzyılın dönüşen Afrika'sını sunmaktadır.

Kitabı üç ana bölüme ayıran Tepebaş, ilk bölümde ekonomik ve sosyal kalkınma sürecini, ikinci bölümde güvenlik sorunları ve barışın tesisine dönük çabaları ve son bölümde ise Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkilerini ele almaktadır.

Ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinin ele alındığı birinci bölümde ilk olarak Sahraaltı Afrika'da bölgesel bütünleşme örgütlenmelerini değerlendiren Tepebaş kıtanın farklı bölgelerinde Afrikalı ülkelerin ekonomik, ticari ve siyasi sorunlarını çözüme adına geliştirdikleri bölgesel bütünleşme hareketlerini incelemektedir. Büyük ihtimalle Sahraaltı Afrika'daki irili ufaklı sayıları ondan fazla olan bütünleşme örgütünün hepsini ele almak sayfa sayısını artıracığı için Tepebaş bu bölümde bilinen belli başlı bütünleşme örgütlerini mercek altına almış. Bu örgütlenmelerin kısa tarihçesi, bütünleşmede varılan noktalar ve potansiyel incelenmiş. Bu kapsamda Tepebaş, sırasıyla Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Doğu ve Güneydoğu Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Doğu Afrika Topluluğu (EAC), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), ve COMESA-EAC-SADC arasındaki serbest ticaret alanını detaylıca tartışmaktadır. Kitabın bu alt bölümünde ilk planda göz çarpan en büyük eksiklik incelenen bütünleşme örgütlerinde üyeler arasındaki rekabet ve anlaşmazlık kaynaklı yaşanan iç çekişmeler. Örneğin batıda ECOWAS içinde ön plana çıkmasından ve baskın aktör olmaya çalışan Nijerya'dan rahatsız olan Fildişi Sahilleri ve Gana gibi diğer önemli ülkelerin Nijerya ile aralarındaki gerilim detaylı ele alınmamış. Ayrıca Doğu Afrika'da (EAC bünyesinde) Kenya ile Tanzanya arasında yaşanan rekabetin Ruanda'nın da Topluluk'a üye olmasıyla kızışması kitapta gözden kaçan ancak bölgeyi anlama adına önemli bir diğer husus.

Ardından Sektörel Kalkınma Süreci alt başlığı altında Sahraaltı Afrika'da tarım, sanayi, hizmet ve enerji sektörlerinde gelişmeler ve dönüşüm detaylıca okura sunulmuş. Birinci bölümün sonunda ise kıtanın kalkınmasında önemli bir sorun olan dış borçlara ve kalkınma yardımları ve yatırımlar gibi önemli konulara değinilerek Sahraaltı Afrika'dan coğrafi farklılık da göz önüne alınarak sekiz ülke üzerinden bu sorunlara ve kıtadaki dönüşüme ışık tutulmuş.

Kitabın ikinci bölümü Sahraaltı Afrika'nın güvenlik sorunlarına odaklanılmış. Tepebaş, sırasıyla son yıllarda gerçekleştirdiği kanlı eylemlerle adından söz ettiren Nijerya'daki Boko Haram terör örgütünü, Kongo Demokratik Cumhuriyeti bağlamında bölgede yaşanan güvenlik sorunlarını, Somali'de yaşanan iç savaş ve yeniden yapılandırma sürecini ve Sudan – Güney Sudan sorununu incelemektedir. Ele alınan güvenlik sorunu tarihsel bağlamda anlatılarak problemin ortaya çıkışı, gelişimi ve uluslar arası boyutları tartışılmaktadır. Kanımca bu bölüm, Sahraaltı

Afrika’da yaşanan bu dört sorun hakkında bilgi edinmek isteyenler için son derece kapsamlı, tarihsel perspektifle yaşananları ortaya koymakla oldukça başarılı. Fakat kitapta ele alınan her bir güvenlik sorunu üzerine onlarca müstakil kitap yazıldığı düşünüldüğünde bu sorunları 15-20 sayfada anlatmanın zorluğu ortaya çıkacaktır. İster istemez bazı hususların gözden kaçtığı dikkat çekmektedir. Örneğin, Nijerya’da Boko Haram’ın ülkenin kuzeyindeki halka eğitim başta olmak üzere birçok hizmet sunan bir sivil toplum örgütü iken bu örgütün ismini kullanarak terör eylemleri gerçekleştiren grupların nasıl ortaya çıktığına kitapta değinilmemiş. Ayrıca Güney Sudan – Sudan bahsinde sorunun Sudan’ın bağımsızlık ilanı ile başladığı varsayımı ve sorunun 18. yüzyıla kadar giden kökleri kitapta gözden kaçan bir diğer husus.

Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye’nin Sahraaltı Afrika ile ilişkileri ele alınmıştır. İlişkiler Türkiye’nin Afrika açılımı, siyasi ilişkiler ve stratejik ortaklık, ekonomik ve ticari ilişkiler, sosyal ve kültürel ilişkiler olmak üzere dört ayrı alt bölümde tartışılmaktadır. Türkiye’nin ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda ilişkilerinin hızla geliştiği Sahraaltı bölgesinde Türkiye’nin faaliyetleri hakkında güncel bilgiler sunulmaktadır. Tepebaş bu son bölümde Türkiye’nin Sahraaltı Afrika ile ilişkilerini Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak kapsamlı veriler eşliğinde analiz etmektedir.

Bir ülkeden değil 50 ülkeden ve yüzölçümü olarak yaklaşık 24 milyon km²’lik alandan bir kitapta bahsetmek oldukça zor. Bu yüzden her ne kadar gözden kaçan hususlar olsa da Ufuk Tepebaş, Türkiye’de üzerine az sayıda çalışma yapılan Sahraaltı Afrika bölgesi üzerine hazırladığı bu kitapta kıtayı tanımak isteyen okurlara oldukça kapsamlı bir fotoğraf sunmaktadır. Bu çalışmayı farklı kılan en önemli husus ise belki de detaylı ve güncel veriler eşliğinde sunulan analizlerin Afrika’yı 20. yüzyılda akıllara kazınan “Kara Kıta” benzetmesinden çıkartarak hızla kalkınan, yıldızı parlayan bir bölge olarak sunmasıdır. Yapılan çalışmalar da Afrika’nın 21. yüzyılda bir önceki yüzyılın aksine daha olumlu bir performans ortaya koyacağını göstermektedir. Örneğin, McKinsey&Company tarafından yapılan tahminlere göre Afrikalı ülkelerin toplam GSYİH’sı 2008 yılında 1,6 trilyon dolar iken bu rakam 2020 yılında 2,6 trilyon dolara çıkacaktır. Ayrıca şehirli nüfusta artış ve buna bağlı olarak tüketici sınıfta %50’ye varan bir artış beklenmektedir.³ Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda Sahraaltı Afrika kalkınmanın, yatırımların ve büyümenin konuşulduğu bir bölge olacaktır. Bu sebeple de *Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika* okura bölgeyi doğru bir perspektifle sunarak önümüzdeki yılların anlaşılması adına Afrika çalışanların sık sık referans olarak kullanacakları bir başucu kitabı olma niteliğinde.

³ Lions on the move: The progress and potential of African economies, http://www.mckinsey.com/insights/africa/lions_on_the_move